

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องภูมิปัญญาจากภาพจิตรกรรมฝาผนังกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง“จิตรกรน้อย”
กรณีศึกษา : จิตรกรรมฝาผนังวัดจระเข้มิ่งพระ ตำบลจระเข้มิ่งพระ อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้
ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแยกประเด็นนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา
 - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญา
 - 1.2 องค์ประกอบของการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.3 ความสัมพันธ์ของการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.5 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนในปัจจุบัน
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 2.1 แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 2.2 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
 - 2.3 หลักสูตรและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ คนตรีและนาฏศิลป์
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับอำเภอสังขละบุรี วัดจระเข้มิ่งพระ และจิตรกรรมฝาผนัง
 - 3.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอสังขละบุรี
 - 3.2 ประวัติความเป็นมาของวัดจระเข้มิ่งพระ
 - 3.3 ข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนัง
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา

1.1 ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่าwisdom หมายความว่าความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2541:11-12)

เอกวิทย์ ฌ ถกลาง (เอกวิทย์ ฌ ถกลาง 2541 : 9) กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสมสืบทอดคลั่นกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลายไร้เอกภพ แต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็นเหลี่ยมมณี ที่จรัสแสงคงทนและทำทลายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

สรุปว่า ภูมิปัญญา เป็นเรื่องที่ตั้งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความเชื่อ และศักยภาพ ของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น (ประทีป หวานจิต .2545 : 11) เรียกว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Popular Wisdom) หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) และเมื่อเป็นองค์ความรู้ความสามารถโดยส่วนรวมเป็นที่ยอมรับในระดับชาติ เช่น ภาษาไทย ก็เรียกว่า “ภูมิปัญญาไทย” (Thai Wisdom) (นิคม ชมพูหลง .2545 : 10) ซึ่งสรุปแนวคิดของนักวิชาการ ดังนี้

ความหมายของภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ยิ่งยง เทาประเสริฐ (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ .2541 : 12) ใช้คำว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน (Popular Wisdom) โดยให้ความหมายว่า เป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน

เสรี พงศ์พิศ (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ .2541 : 12) กล่าวว่า ปัญญาหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ความหมายเดียวกันคือ หมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (ม.ป.ป.) (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ .2541 : 14) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) มีความหมายเดียวกัน คือ เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่สั่งสม สืบทอดเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา ปรับตัว เรียนรู้ และมีการสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่หรือคือแก่นของชุมชน ที่จรรโลงชุมชนให้อยู่รอดจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ (ม.ป.ป.) (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ .2541 : 14) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน

(Popular Wisdom) มีความหมายเดียวกัน คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ

จากการสัมมนาของนิสิตภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534) (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 14) ให้ความหมายภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าหมายถึง กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข หรือสามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง และสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัย ประเวศ วะสี (2534) สามารถ จันทรสุรีย์ (2536) สุจารี จันทรสุข (2531) สรุปว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรง คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และทางอ้อมคือการเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสม ทำให้เกิดศักยภาพในการประสมความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ เข้ากับความรู้ที่มีมาแต่ดั้งเดิมจนสามารถแก้ปัญหาในแต่ละเรื่อง แต่ละสถานการณ์ อภิชชาติ ทองอยู่ (2528:38) กล่าวว่าการศึกษาชาวบ้านสามารถรักษา หมู่บ้าน และคงสภาพท้องถิ่นได้สืบมาช้านานจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะชาวบ้านมีการแสวงหาทางออกตอบสนองต่อสิ่งที่ท้าทาย มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา และ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 :30) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. **ความรู้และระบบความรู้** ภูมิปัญญาไม่ได้เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ มีลักษณะเจาะจงเฉพาะท้องถิ่นพื้นที่ (อินทรา หิรัญสาย, 2545 : 19 – 20) เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร

2. **การสั่งสมและการกระจายความรู้** ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและกระจายความรู้ โดยความรู้ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้านสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร

3. การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราก็ต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4. การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้าน ไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง

สรุปว่า ภูมิปัญญาของมนุษย์ในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่ม ประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนแรก คือส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของบุคคลนั้น ส่วนที่สองคือส่วนของกลุ่มจากความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ของผู้อื่น หรือกลุ่มอื่น และส่วนที่สาม คือส่วนที่ตนเองสังเคราะห์ขึ้นมาใหม่จากประสบการณ์ของตนเอง หรือจากคำบอกเล่าของผู้อื่น

เสรี พงศ์พิศ (2529)(อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ .2541 : 20) แบ่งภูมิปัญญา เป็น 2 ระดับ คือระดับชาติและระดับท้องถิ่น ดังนี้

1. ภูมิปัญญาระดับชาติ เป็นเป็นภูมิปัญญาที่จัดว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย เช่น จิตรกรรมไทย หรือมารยาทไทย หรือภาษาไทย เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาระดับท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นเฉพาะท้องถิ่น สะสม ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ดังตัวอย่างการจับฝิ่งของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดพิจิตร ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (คำานวน นวลสนอง. 2543 : 1)

1.2 องค์ประกอบของการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

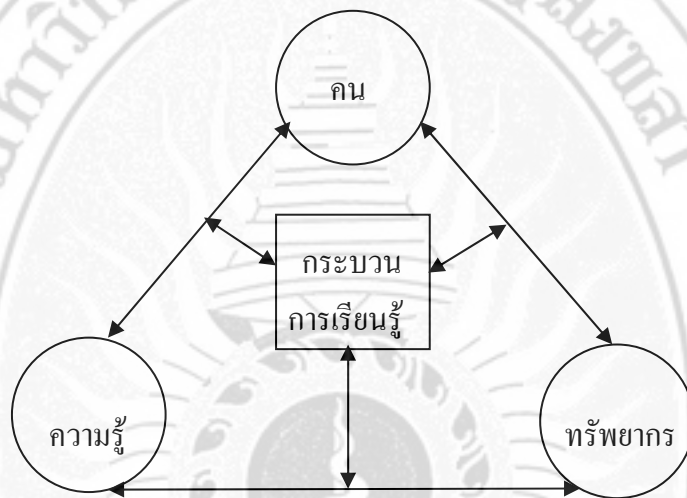
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่กล่าวมา ช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาส่วนบุคคล หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่น และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่น จนประสบผลสำเร็จ ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเกิดขึ้นจากจุดร่วมของคน ความรู้ และทรัพยากร ดังที่ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 75) กล่าวว่า องค์ประกอบของการเกิดภูมิปัญญา มี 3 ประการ ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร ดังนี้

คน ประกอบด้วย ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน หรือองค์กร และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน

ความรู้ ประกอบด้วยความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านความรู้ทางวิชาการหรือที่มาจากภายนอก และชุดความรู้หรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรได้สะสมและพัฒนาขึ้น

ทรัพยากร ในที่นี้ หมายถึง ทรัพยากร วัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และ ผลผลิตชุมชน

ดังภาพที่ 2 ดังนี้

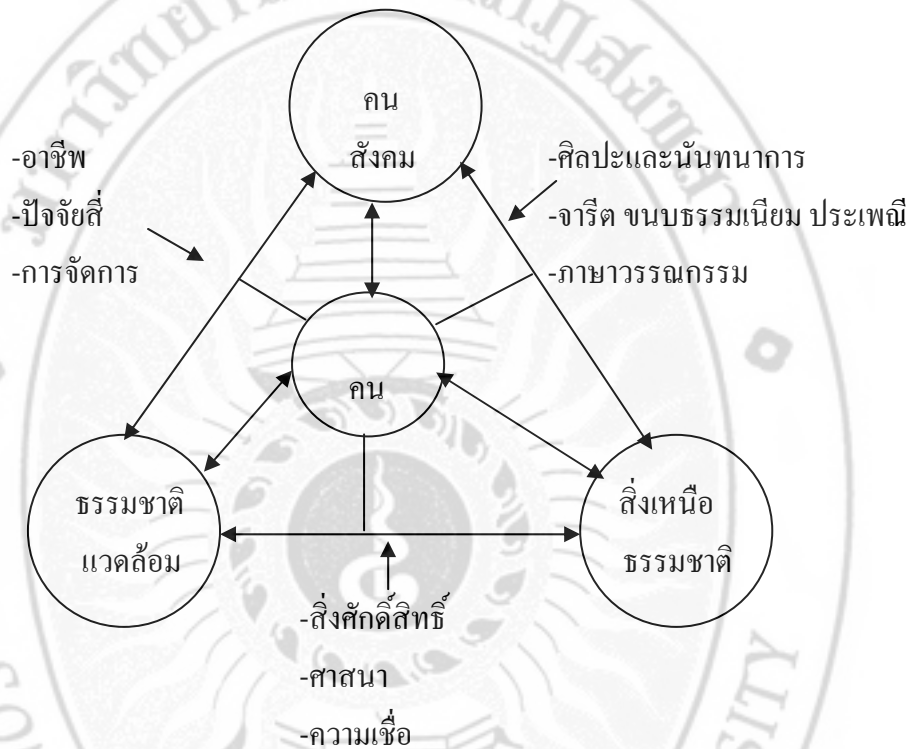

ภาพที่ 2 แสดงองค์ประกอบของการเกิดภูมิปัญญา

จากภาพที่ 2 แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน ความรู้ และทรัพยากร องค์ประกอบทั้งสามนี้ จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของกระบวนการเกิดภูมิปัญญา ที่สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก คนกับสิ่งแวดล้อม สัตว์พืช และธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน และความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหมด ทั้ง 3 ลักษณะนี้เป็นชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ

1.3 ความสัมพันธ์ของการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระบวนการทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุล ในการพัฒนาการ ทางสังคมตลอดเวลา แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สามารถสะท้อนออกมาใน 3 ประเด็น ที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน (สามารถ จันทร์สุริย์. 2533) (อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 18) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ของการเกิดภูมิปัญญาไทย

จากภาพที่ 3 จะเห็นว่า ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดทั้งการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดทั้งการสื่อสารต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน ความรู้ และทรัพยากร ที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของคน กับสังคมกับธรรมชาติแวดล้อมและกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ช่วยให้เห็น และทำความเข้าใจ กระบวนการเรียนรู้ และการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาแต่ละท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์ของตนเองแตกต่างกัน ออกไป ดังที่สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ(2538) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งได้ 4 ประเภท (นิคม ชมพูหลง.2545 : 18-28) ดังนี้

ประเภทที่ 1 คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานองค์แห่งความรู้ ซึ่ง เกิดขึ้น สืบทอดและพัฒนาการมานานอันเป็นผลมาจากการพึ่งพาธรรมชาติ การอยู่เป็นชุมชน การให้ คุณค่าธรรมชาติ การเคารพบรรพบุรุษ โดยมีปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่เชื่อมโยง ให้เกิดกิจกรรมที่เป็น ภูมิปัญญา เช่น พระครูมนัส นทีพิทักษ์ วัดโพธาราม ตำบลศรีถั่ว จังหวัดพะเยา เชื่อมโยงธรรมชาติป่า โดยจัดกิจกรรมบวชต้นไม้ (นิคม ชมพูหลง.2545: 19) เป็นต้น

ประเภทที่ 2 ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นตัวชี้ที่สำคัญที่ทำให้ มองเห็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นชัดเจน เช่น การทำโอ่งมังกร จังหวัดราชบุรี การทำร่มที่บ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ การทำเครื่องปั้นดินเผาที่ด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา และศิลปะ การสร้างเรือกอกและของชุมชนชาวน้ำในภาคใต้ (นิคม ชมพูหลง.2545: 24)

ประเภทที่ 3 การประกอบอาชีพในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้นภายใต้ธรรมชาติ เช่น กระจูด พืชในที่ลุ่มบริเวณบ้านทะเลน้อย อำเภอกวนขนุน พัทลุง เป็นแหล่งสานเสื่อกระจูดสืบต่อกัน มาหลายชั่วคน (เอกวิทย์ ฌ กลาง. 2544:69) เป็นต้น

ประเภทที่ 4 แนวความคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ปรากฏเป็นภูมิปัญญา ที่ สัมพันธ์กับธรรมชาติ เช่น การขุดตระพังและบ่อน้ำในภาคใต้ เพื่อใช้น้ำจืดตลอดปี จะพบทั่วไปใน คาบสมุทรสหิงพระ(อำเภอสหิงพระ อำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอระโนด และอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา) ความรู้ในการหาทำเลขุดบ่อน้ำ ชาวใต้ได้สั่งสมความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์วิธีการสังเกตบริเวณที่ มีตาน้ำ โดยสังเกตบริเวณที่มีหญ้าขึ้นเขียวขจีในฤดูแล้ง บริเวณที่มีต้นกะพ้อขึ้น (เอกวิทย์ ฌ กลาง. 2544 : 28-29) เป็นต้น

ความหลากหลายของภูมิปัญญาแต่ละท้องถิ่น จึงมีนักวิชาการกำหนดขอบข่ายของภูมิ ปัญญาไว้หลายด้าน ดังที่ รุ่ง แก้วแดง (2541 : 206-208) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย สามารถจำแนก ออกเป็นสาขาได้ 11 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และ เทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม เช่น การทำการเกษตรแบบ ผสมผสาน เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึงการรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้าน
3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้
4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการอนุรักษ์พัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ทั้งที่เป็นเงินตรา และ โภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน
6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการ ในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะ สาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ เป็นต้น
8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึงความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น
9. สาขาภาษาวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งวรรณกรรมทุกประเภท
10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถเชิงประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนาการบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น
11. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอด การอบรมเลี้ยงดู การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จ

1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญามีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ในท้องถิ่นที่สั่งสมอยู่ในท้องถิ่น หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ และภูมิปัญญาสากลที่เข้ามาเกี่ยวข้องแล้วพัฒนา เลือกรองรับ ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญาใหม่ ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด สามารถสรุปปัจจัยดังกล่าวได้ 4 ประเด็นดังนี้

1. ภูมิปัญญาสากล
2. ภูมิปัญญาไทย
3. การสั่งสมประสบการณ์
4. การสืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญา

1. **ภูมิปัญญาสากล** หมายถึง ความรู้สมัยใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาในท้องถิ่น โดยเฉพาะจาก ซีกโลกตะวันตก ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงของการเร่งรัดพัฒนาประเทศเมื่อ 35 ปีก่อน (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541 : 70) ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิต แบบแผน ความสัมพันธ์ ระบบคุณค่าและความเชื่อของชาวบ้านและชุมชน

2. **ภูมิปัญญาไทย** เป็นความรู้ที่จัดว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ลักษณะของท้องถิ่นที่แตกต่างกัน มีสายใยเชื่อมโยงให้เห็นลักษณะเฉพาะความเป็นไทย จนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทยทั้งประเทศ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2537) อธิบายว่า ภูมิปัญญาไทย เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่ยอมรับจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับ พื้นฐานหรือระดับท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 9-12) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงปัจจุบัน กรณีนายขนมต้มนักมวยไทยที่สามารถชกมวยไทยจนชนะพม่า ได้รับการยกย่องว่า เป็นภูมิปัญญาด้านศิลปะการป้องกันตัวชั้นเยี่ยม นอกจากนั้นภาษาและวรรณกรรมไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน และศาสนาพุทธ ได้นำคำสอนทางศาสนาพุทธ มาปรับใช้ในวิถีชีวิต ทำให้คนไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน

3. **การสั่งสมประสบการณ์** หมายถึง ภูมิปัญญาที่เกิดจากการรับรู้ ได้เห็น ได้เข้าใจ ได้สัมผัสการปฏิบัติ ได้ประสบการณ์จากการทำมาหากิน การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบวชเรียน ประสบการณ์เช่นนี้นำไปสู่การก่อให้เกิดภูมิปัญญาในตัวของชาวบ้าน โดยใช้สติปัญญาของคนสั่งสมความรู้ และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพ และถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่น มีคำต่าง ๆ ที่แสดงถึงความรู้ ความสามารถของชาวบ้านมากขึ้น เช่นคำว่า “ศักยภาพชุมชน” “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” “ปราชญ์ชาวบ้าน” “ชาวบ้านสอนชาวบ้าน” นอกเหนือจากคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาไทย” หนึ่ง (วิจิต นันทสุวรรณ อ้างถึงใน ประทีป หวานจิต.2545:70-71)

4. **การสืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญา** สามารถ จันทรสุรีย์ (2541 : 31) กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ 2 ลักษณะคือ แบบเป็นลายลักษณ์อักษร เช่นการเขียนใส่ใบลาน

สมุดข่อยและหนังสือ และแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งแบ่งหลายรูปแบบได้แก่ โดยการเล่าจากปากสู่ปาก โดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนา โดยแฝงอยู่ในรูปของการบันเทิง

เกื้อกูล บำรุงชีพ (2538 : 155 – 156) จัดรูปแบบการถ่ายทอด และการสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น 5 ลักษณะ คือ การสรรหาโดยการประกวดบุคคลที่ มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาชีพที่มีอยู่ในท้องถิ่น การยกย่องเชิดชูประกาศเกียรติคุณ ปราชญ์ในท้องถิ่นให้คนในท้องถิ่นยอมรับ การพัฒนาและการฝึกอบรม บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น จะมีอาชีพหรือทักษะในงานที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อเยาวชนและบุคคลที่สนใจ ให้เข้ามาสืบทอดอาชีพและความรู้เหล่านี้ให้คงอยู่ตลอดไป การตั้งฐานการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลทั่วไป และการสร้างตัวแทนสืบทอด

วิจิต นันทสุวรรณ (อ้างถึงใน ประทีป หวานจิต.2545:70-71) แบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ลักษณะคือ การถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างวัย การเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์กับสถาบันต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน และการเรียนรู้เชิงประจักษ์

1.4 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนในปัจจุบัน

การนำ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เข้าสู่ระบบโรงเรียนในปัจจุบัน อาศัยแนวคิดในการจัดการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา ที่เน้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาสู่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน ดังนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ส่งเสริม และ สนับสนุน ให้ตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2540 : 19, 32 และ 146) ดังนี้

มาตรา 46 “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 81 “รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรม ให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษา ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ และปลูกฝัง จิตสำนึกที่ถูกต้อง เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ”

มาตรา 289 “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึง การบำรุง รักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย”

2. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ส่งเสริม และ สนับสนุน ให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย เข้าสู่การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (ยนต์ ชุ่มจิต. 2544 : 93 และ 96) ดังนี้

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตาม ความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ความรู้และทักษะ ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์เรื่องจัดการการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และ การ ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

5. ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบ อาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ใน วรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึง ประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

จากสารระดังกล่าว เป็นการกำหนดผู้รับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรในระบบ โรงเรียน 2 ระดับ (ยนต์ ชุ่มจิต. 2544 : 96) ดังนี้

1. ระดับชาติ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง การศึกษา ขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบ อาชีพ การศึกษาต่อ

2. ระดับท้องถิ่น ให้สถานศึกษาจัดทำสาระของหลักสูตร เสริมจากหลักสูตร แกนกลาง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึง

ประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ รวมทั้งจัดทำหลักสูตรเลือก ให้เป็นไปตามความต้องการของผู้เรียน

3. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 : 13 – 14) กำหนดเป็นนโยบาย เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นรากฐานและเป็นพลังขับเคลื่อนในการพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

3.1 นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระ และกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาสากลและเหมาะสมกับจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน และสื่อมวลชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาไทยทุกระดับและทุกระบบในรูปแบบที่หลากหลาย

3.2 ยกย่องและเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญา และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริม และพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทย แลกเปลี่ยน เชื่อมโยง ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับ และทุกระบบ

3.3 สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลาย ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง มุ่งกระบวนการสร้างและพัฒนาภูมิปัญญาไทย ทั้ง 8 งาน ได้แก่ งานวิจัย งานพัฒนา งานฟื้นฟู งานอนุรักษ์ งานถ่ายทอด งานส่งเสริม งานสร้างเสริมความเป็นเลิศ และงานแลกเปลี่ยนให้สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบ

4. แนวคิดของนักวิชาการ รุ่ง แก้วแดง (2541 : 230–243) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น นับเป็นมรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่าของสังคมไทย และเป็นรากฐานของการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ในการพัฒนาคน ซึ่งสามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

4.1 ให้มีการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้และทะนุบำรุง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ของแต่ละท้องถิ่นอย่างจริงจัง โดยกำหนดให้โรงเรียนมีหลักสูตรท้องถิ่น นำเอาองค์ความรู้ ของภูมิปัญญาชาวบ้านของท้องถิ่นนั้น ๆ มาเป็นฐานของการกำหนดหลักสูตร มีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทยในสัดส่วนที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาสากล และพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้มีความชัดเจน มีความเป็นเอกภาพในระดับกว้าง โดยให้มีเครือข่ายเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน กับโรงเรียนในท้องถิ่นนั้น ๆ

4.2 จัดให้มีศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้แพร่หลายตลอดจนการพัฒนา การฟื้นฟู การอนุรักษ์ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยน และการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้มีแหล่งสำหรับการเรียนรู้ภูมิปัญญา ของ

ชุมชนนั้น ๆ เช่น บ้านของผู้ทรงภูมิปัญญา และประกาศยกย่องครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุ้มครองลิขสิทธิ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เป็นมรดกของคนในท้องถิ่นและของคนไทย

4.3 สนับสนุนและส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความผูกพันกับท้องถิ่นไปโดยปริยาย

4.4 ส่งเสริมให้มีการจัดทำตำราเรียนของท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ครู ผู้รู้ ผู้อาวุโส ในท้องถิ่นระดมความคิดในการจัดทำตำราเรียนของท้องถิ่น ที่จะให้ประชาชนทุกคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เรียนรู้องค์ความรู้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับท้องถิ่น

4.5 ปรับโรงเรียนประถมศึกษาที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็น “โรงเรียนชุมชน” ซึ่งมีหน้าที่หลัก 3 ประการคือ ให้ผู้เรียนได้ศึกษาท้องถิ่นของตนอย่างถ่องแท้และชัดเจน จัดการศึกษาทุกรูปแบบให้แก่ชุมชนในท้องถิ่นใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด และ จัดทำโรงเรียนให้เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

4.6 นำรูปแบบของการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน มาปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษาทุกระดับชั้น โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการด้วยการเรียนจากประสบการณ์จริงในท้องถิ่น

4.7 ประสานงานกับสถาบัน องค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่นทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการร่วมมือจัดทำสื่อที่หลากหลายรูปแบบ เผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมมีสิ่งๆ ที่เหมือน หรือคล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น การที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน จะเป็นไปได้ดีเพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับข้อมูลพื้นฐานคือการส่งเสริมและการสนับสนุนจากสังคม ระบบการศึกษาทุกระดับ ควรจัดการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นของตนอย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนถึงระดับมหาวิทยาลัย รวมทั้งจัดการเรียนการสอนเรื่องภูมิปัญญา ให้ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

2.1 แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรหมายถึง มวลประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งโรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน (Wheeler, D.K. 1974 : 11) สอดคล้องกับแนวคิดของ ชำรง บัวศรี (ชำรง บัวศรี. 2504:2) เอกวิทย์ ฌกลาง (เอกวิทย์ ฌกลาง. 2520 : 6) และ Crow and Crow (Crow and Crow. 1962 : 250) ซึ่งกล่าวว่า หลักสูตรหมายถึงประสบการณ์ทุก ๆ อย่าง ที่โรงเรียนจัดให้แก่ นักเรียน เนื้อหาวิชา ทักษะคติ แบบพฤติกรรม กิจกรรม สิ่งแวดล้อม.. เมื่อประมวลกันเข้าแล้วก็จะ เป็นประสบการณ์ที่ผ่านเข้าไปในการรับรู้ของเด็ก เพื่อพัฒนาให้เด็กมีพัฒนาการทั้งในด้านร่างกาย สังคม ปัญญาและจิตใจ

ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง ประสบการณ์ทั้งมวลที่โรงเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยพยายามใช้ทรัพยากรท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตน(นิคม ชมพูนุท. 2545 : 89) สอดคล้องกับข้อสรุปของกรมการศึกษานอกโรงเรียน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2543: 3) ที่ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้กับกลุ่มบุคคลในท้องถิ่นตามสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองต่อสภาพชีวิตของผู้เรียน มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความหลากหลายของปัญหา มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับเพศ วัย มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิดและทักษะ เน้นกระบวนการสอนให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง จนเกิดทักษะและสามารถนำไปใช้กับสถานการณ์อื่นได้อย่างเหมาะสม

2. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นของตน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนกับชีวิตจริง และการทำงาน รวมทั้งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตน มีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

3. เป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง โดยผู้เรียนเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการชี้แนะของผู้สอนอันจะนำไปสู่การคิดเป็น โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในสังคม ตนเอง และวิชาการอย่างเหมาะสม

4. เป็นหลักสูตรที่สามารถเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา และเมื่อล้าสมัยแล้ว ก็สามารถปรับเปลี่ยนได้ทันที

5. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมความเป็นทรัพยากรมนุษย์ ที่มีคุณภาพของสังคมในด้านศีลธรรม จริยธรรม การดำรงไว้ซึ่งสังคมประชาธิปไตย การร่วมรักษาสังแวดล้อม ก่อให้เกิดศรัทธาเชื่อมั่น ภูมิใจในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชนและชาติ

ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีขึ้นหรือทำให้สมบูรณ์ขึ้น และการทำให้เกิดขึ้น (นิคม ชมพูหลง. 2545 : 89) ดังนั้นคำว่า การพัฒนาหลักสูตร จึงสามารถใช้คำต่อไปนี้แทนได้ คือ คำว่า การวางแผนหลักสูตร (Curriculum Planning) การพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) การสร้างหลักสูตร (Curriculum Construction) การปรับปรุงหลักสูตร (Curriculum Improvement) การทบทวนหลักสูตร (Curriculum Revision) แล้วแต่จะเลือกเน้นประเด็นสำคัญ ณ จุดใด เช่น ถ้าใช้คำว่า การพัฒนาหลักสูตร จะใช้ในกรณีครอบคลุมทุกขั้นตอนของการจัดทำหลักสูตร แต่ถ้าปรับปรุงจุดมุ่งหมาย กระบวนการเรียนการสอน การประเมินผล ใช้คำว่า การปรับปรุงหลักสูตร (วิชัย ดิสสระ. 2535 : 30) สอดคล้องกับแนวคิดของ สัจด์ อุทรานันท์ (สัจด์ อุทรานันท์. 2532 : 30) ที่กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรมีความหมาย 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก หมายถึง การทำให้ดีขึ้น สมบูรณ์ขึ้น และอีกลักษณะหนึ่ง หมายถึง ทำให้เกิดขึ้น สรุปได้เป็น 2 กรณี ดังนี้ (นิคม ชมพูหลง. 2545 : 115) และ (สัจด์ อุทรานันท์. 2532 : 30)

กรณีที่ 1 การปรับปรุงหลักสูตร มี 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ปรับกิจกรรมการเรียนรู้หรือกิจกรรมเสริม ให้สอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหา คาบเวลาเรียนเปลี่ยนไป
2. ปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดของ ด้วยการเพิ่ม/ลด หรือปรับรายละเอียดของเนื้อหา โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากหลักสูตรแม่บท
3. ปรับปรุงการเรียนการสอน โดยการเพิ่มเติม ตัดทอนสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น สอดคล้องกับจุดประสงค์และเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนด
4. จัดทำสื่อการเรียนขึ้นใหม่ โดยจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัด และเอกสารประกอบการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา และสภาพท้องถิ่น

กรณีที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การจัดทำคำอธิบายรายวิชาใหม่ หลังจากศึกษาแล้วพบว่า สิ่งที่ควรจะมีการพัฒนานั้น ไม่มีปรากฏ ในหลักสูตรแม่บท หรือหลักสูตรแกนกลาง

เป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งกรณีนี้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (วิโรจน์ สารรัตนะ 2545 : 171) โรงเรียนสามารถดำเนินการได้ โดยอาศัยมาตรา 27 วรรคสอง ที่ว่า ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา ในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ” (วรรคหนึ่ง กล่าวว่า ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ)

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น (นิคม ชมพูลง. 2545 : 104) มีวิธีการดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดตั้งคณะทำงาน ควรเลือกบุคคลที่มีความสามารถ และมีความตั้งใจจริงในการทำงาน

ขั้นที่ 2 ศึกษา สำรวจ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาในท้องถิ่น โดยการวิจัย สัมภาษณ์ ประชุม และนำข้อมูลนั้นมาจัดทำเป็นข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในการฝึกภาคสนามของผู้เรียน

ขั้นที่ 3 กำหนดจุดมุ่งหมายสำหรับหลักสูตรท้องถิ่นว่าจะทำการพัฒนาโดยการปรับหลักสูตร หรือสร้างสูตรท้องถิ่นขึ้นมา

ขั้นที่ 4 พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรแกนกลาง กับสภาพท้องถิ่น

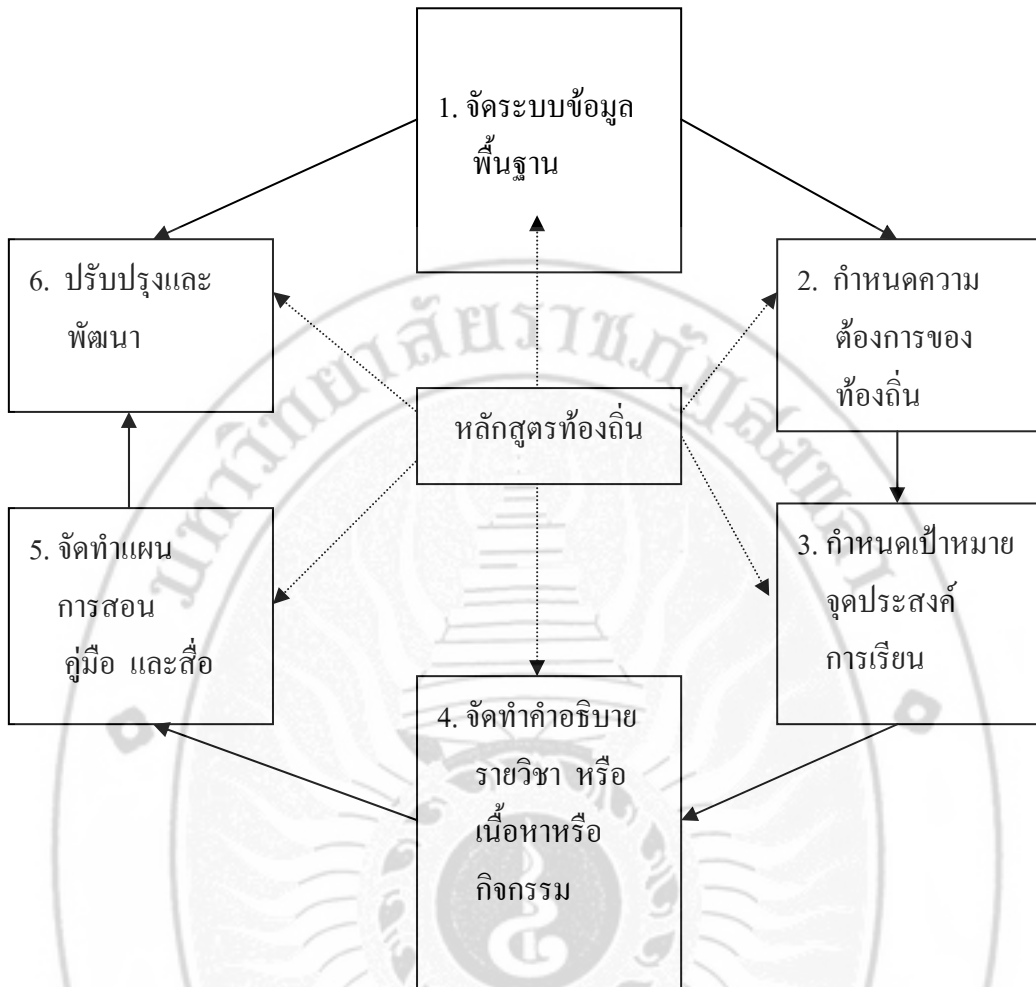
ขั้นที่ 5 ดำเนินการเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรแกนกลาง และ/หรือ จัดสร้างกระบวนการวิชาขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ในกรณีสร้างหรือเพิ่มเติมควรระบุจุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เนื้อหาสาระ กระบวนการจัดการเรียนการสอน และมาตรการในการวัดและประเมินผลให้ชัดเจน

ขั้นที่ 6 ดำเนินการใช้หลักสูตร ในขั้นนี้การนิเทศและติดตามมีความสำคัญมาก

ขั้นที่ 7 ประเมินผลการใช้หลักสูตร เป็นขั้นที่มีความสำคัญมากเพราะจะช่วยให้ทราบว่า หลักสูตรที่จัดขึ้นนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่

ขั้นที่ 8 ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีความเหมาะสมต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 69 - 72) ได้เสนอขั้นตอนการจัดทำ และพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 6 ขั้นตอน ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

จากภาพที่ 4 มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐาน หมายถึง การสร้างประสบการณ์ตรง โดยใช้ ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเข้ามาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้การเรียนรู้ในรายวิชาท้องถิ่นนั้นมีผลต่อการพัฒนาชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น สิ่งแรกที่โรงเรียนต้องดำเนินการ ดังนี้

1.1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น สภาพของโรงเรียน นักเรียน และผู้ปกครอง ว่ามีลักษณะอย่างไร

1.2 ศึกษาหลักสูตรแต่ละเรื่อง พิจารณาว่าคำอธิบายหลักสูตร เปิดโอกาสให้โรงเรียนมีส่วนร่วมต่อไปหรือไม่อย่างไร

- 1.2.1 ปรับเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา
- 1.2.2 ปรับและเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน
- 1.2.3 พัฒนาวิธีการสอนให้หลากหลาย
- 1.2.4 จัดทำสื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้เพิ่มเติม
- 1.2.5 จัดทำหลักสูตรเพิ่มเติม

ขั้นที่ 2 กำหนดความต้องการจำเป็นของท้องถิ่น นำข้อมูลพื้นฐานมากำหนดความต้องการจำเป็น โดยลำดับความสำคัญของสิ่งที่จะต้องปรับปรุงเพิ่มเติม หรือสร้างหลักสูตรใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ขั้นที่ 3 กำหนดเป้าหมาย และจุดประสงค์การเรียนรู้ พิจารณาปัญหาและความจำเป็นของท้องถิ่น พร้อมทั้งศึกษาคำอธิบาย หลักสูตร นำมากำหนดเป้าหมายและจุดประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

ขั้นที่ 4 จัดทำคำอธิบายรายวิชาหรือเนื้อหาหรือกิจกรรม เพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ปรับและส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ หรือพัฒนาวิธีสอนให้หลากหลาย หรือจัดทำสื่อการเรียนเพิ่มเติมแล้ว จะต้องดำเนินการจัดทำรายละเอียด โดยกำหนดวัตถุประสงค์หลักสูตรหรือเรื่อง จัดทำคำอธิบายรายวิชา เนื้อหา หรือกิจกรรม จัดทำแผนการสอน คู่มือครูและสื่อต่าง ๆ และการวัดผลประเมินผล

ขั้นที่ 5 จัดทำแผนการสอน คู่มือครูและสื่อ ให้ตรงกับสภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างแท้จริง และพัฒนานักเรียนแต่ละคนเต็มตามศักยภาพ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนอาจช่วยจัดทำหรือจัดหา หรือขอความช่วยเหลือจากบุคลากรในท้องถิ่น

ขั้นที่ 6 ปรับปรุงและพัฒนา หลักสูตรท้องถิ่นเมื่อร่างเนื้อหาสาระเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรนำไปทดลองใช้และปรับปรุงพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์และเหมาะสมตามเจตนารมณ์ กล่าวคือ จัดกระบวนการเรียนการสอนให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นของตนเอง และใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ มิใช่เป็นการเรียนรู้จากครูผู้สอนเท่านั้น การศึกษาจึงจะมีผลต่อการพัฒนาชีวิต อาชีพ และสังคมท้องถิ่นอย่างแท้จริง

การจัดทำแผนการสอน

ความหมายของแผนการสอน

แผนการสอน หมายถึง การเตรียมการสอนเป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้า หรือ คือ บันทึกรายการสอน ที่นำเนื้อหาสาระที่เตรียมไว้เขียนเป็นขั้นตอน (กรมวิชาการ. 2534 : 1) เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามที่ผู้สอนกำหนดไว้ แผนการสอนที่ดีควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่เข้ากับ 4 ลักษณะ (กรมวิชาการ. 2534 : 20) ดังนี้

1. เป็นแผนการสอนที่มีกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นผู้ได้ลงมือปฏิบัติให้มากที่สุด
2. เป็นแผนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง
3. เป็นแผนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนรับรู้และนำกระบวนการไปใช้จริง
4. เป็นแผนการสอนที่ส่งเสริมการใช้วัสดุอุปกรณ์ที่สามารถจัดหาได้ในท้องถิ่น

การจัดทำแผนการสอน

การจัดทำแผนการสอน มีขั้นตอน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.2534 : 34)

1. ศึกษาหลักสูตร ต้องศึกษาหลักสูตรอย่างกว้างขวาง และลึกซึ้งในวิชาและรายวิชาที่สอน เช่น ศึกษาโครงสร้างของวิชา สื่อการเรียนการสอน คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น
2. วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา เวลา และกิจกรรม โดยวิเคราะห์จากคำอธิบายรายวิชา ให้สัมพันธ์กับจุดประสงค์ของรายวิชาและจุดประสงค์ของหลักสูตร
3. เลือกวิธีสอน โดยใช้ทักษะกระบวนการ และทักษะการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
4. จัดทำสื่อการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน
5. จัดทำเครื่องมือวัดผลประเมินผล ให้สอดคล้องกับหลักสูตร และสามารถประเมินผู้เรียนได้ทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการและคุณลักษณะที่พึงประสงค์

รูปแบบของแผนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 34) ได้เสนอแนะรูปแบบของแผนการสอนไว้ ดังนี้

แผนการสอน หน่วยที่

แผนการสอนที่ ชั้น.....

เรื่อง เวลาเรียน

1. สาระสำคัญ

.....
.....

2. จุดประสงค์

2.1 จุดประสงค์ปลายทาง.....

2.2 จุดประสงค์นำทาง

3. เนื้อหา

.....
.....

4. กิจกรรมการเรียนการสอน

.....
.....

5. สื่อการเรียนการสอน

.....
.....

6. การวัดผลประเมินผล

.....
.....

7. กิจกรรมเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
.....

8. บันทึกหลังสอน

.....
.....

2.2 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (กรมวิชาการ 2544 : 1) มีหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทย ควบคู่กับความเป็นสากล ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด และมีจุดหมาย ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเองมีวินัยในตนเองปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิต และการบริโภคมีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

2.3 หลักสูตรและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะมุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ ค้นหาว่าผลงานศิลปะสื่อความหมายกับตนเอง ค้นพบศักยภาพ ความสนใจส่วนตัว ฝึกการเรียนรู้ การสังเกตที่ละเอียดอ่อน อันนำไปสู่ความรัก เห็นคุณค่า และเกิดความซาบซึ้ง ในคุณค่าของศิลปะ

คุณภาพของผู้เรียน

เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะแล้วผู้เรียนจะเห็นคุณค่า ความสำคัญของศิลปะ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนในชาติ สามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง และแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1 – ประถมศึกษาปีที่ 3) ประกอบด้วย 2 มาตรฐาน ดังนี้

มาตรฐาน ศ 1.1 สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ ตามจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ 1.2 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

โครงสร้างการจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1-3)

มาตรฐาน ศ 1.1	มาตรฐาน ศ 1.2	
<ul style="list-style-type: none"> - การถ่ายทอดความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจ อย่างหลากหลาย - การสังเกตรับรู้ลักษณะของ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทัศนธาตุที่ปรากฏรอบตัว - วิธีการสร้างงานทัศนศิลป์ - สื่อวัสดุอุปกรณ์ในงาน ทัศนศิลป์ - ประเภท คุณสมบัติ และการนำไปใช้ 	<ul style="list-style-type: none"> - การรับรู้ความงามในงาน ทัศนศิลป์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและการ แสดงออกด้วยวิธีการต่าง ๆ - การแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับรูปร่าง รูปทรง ความรู้สึกที่มีต่องาน ทัศนศิลป์ - การนำความรู้ศิลปะ ไปใช้กับกลุ่มสาระอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน 	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะ รูปแบบ ความเป็นมาของ ศิลปะในท้องถิ่น - คุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย

ภาพที่ 5 : โครงสร้างการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 ทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1- 3)
ที่มา : กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนบ้านจะทิ้งพระ ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

โครงสร้างการจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1-3)

มาตรฐาน ศ 1.1

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
<ol style="list-style-type: none"> 1. การถ่ายทอดความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจอย่าง หลากหลาย 2. การสังเกตลักษณะรูปร่าง รูปทรง เส้น สี พื้นผิวของ สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว 3. วิธีการสร้างงานทัศนศิลป์ 4. ชนิด ประเภทของวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ กิจกรรมศิลปะ 5. การรับรู้ความงามของ สิ่งแวดล้อม 6. ลักษณะของรูปร่าง รูปทรง ต่าง ๆ 7. การใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อ ความสนุกสนานเพลิดเพลิน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การถ่ายทอดความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจอย่าง หลากหลาย 2. การสังเกตรูปร่าง รูปทรง เส้น สี พื้นผิวในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ 3. วิธีการสร้างงานทัศนศิลป์ 4. วิธีการใช้และเก็บรักษา วัสดุอุปกรณ์ 5. การรับรู้ความงามสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ ของธรรมชาติ 6. ความแตกต่างของรูปร่าง การแสดงความคิดเห็น รูปทรง เส้น สี ขนาด สัดส่วนและพื้นผิว 7. ศิลปะกับสาระการเรียนรู้อื่น ๆ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การถ่ายทอดความคิด จินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจอย่าง หลากหลาย 2. การสังเกต ลักษณะ รูปร่าง รูปทรงสีพื้นผิวในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและปรากฏการณ์ 3. วิธีการสร้างงานทัศนศิลป์ 4. วิธีการใช้วัสดุอุปกรณ์ อย่างปลอดภัยและมี ความรับผิดชอบ 5. การรับรู้ความงามสิ่งแวดล้อม และปรากฏการณ์เกี่ยวกับ งานศิลปะธรรมชาติ 6. การแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับงานศิลปะธรรมชาติ 7. การใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อ การเรียนรู้กับสาระอื่น ๆ

ภาพที่ 6 : โครงสร้างการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 : ทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1 - 3)
ที่มา : กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนบ้านจะทิ้งพระ ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

โครงสร้างการจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1-3)

มาตรฐาน ศ 1.2

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3
1. รูปลักษณะของงานทัศนศิลป์ 2. งานทัศนศิลป์ที่มีในท้องถิ่น	1. ความเป็นมาของงาน ทัศนศิลป์ที่อยู่รอบตัว 2. ความสำคัญของงาน ทัศนศิลป์ในท้องถิ่น	1. ความเป็นมาของงาน ทัศนศิลป์ในท้องถิ่น 2. คุณค่าของศิลปะในท้องถิ่น

ภาพที่ 7 : โครงสร้างการจัดการเรียนรู้สาระที่ 1 : ทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1 - 3)

ที่มา : กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ โรงเรียนบ้านจะทิ้งพระ ตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับอำเภอสทิงพระ วัดจะทิ้งพระ และจิตรกรรมฝาผนัง

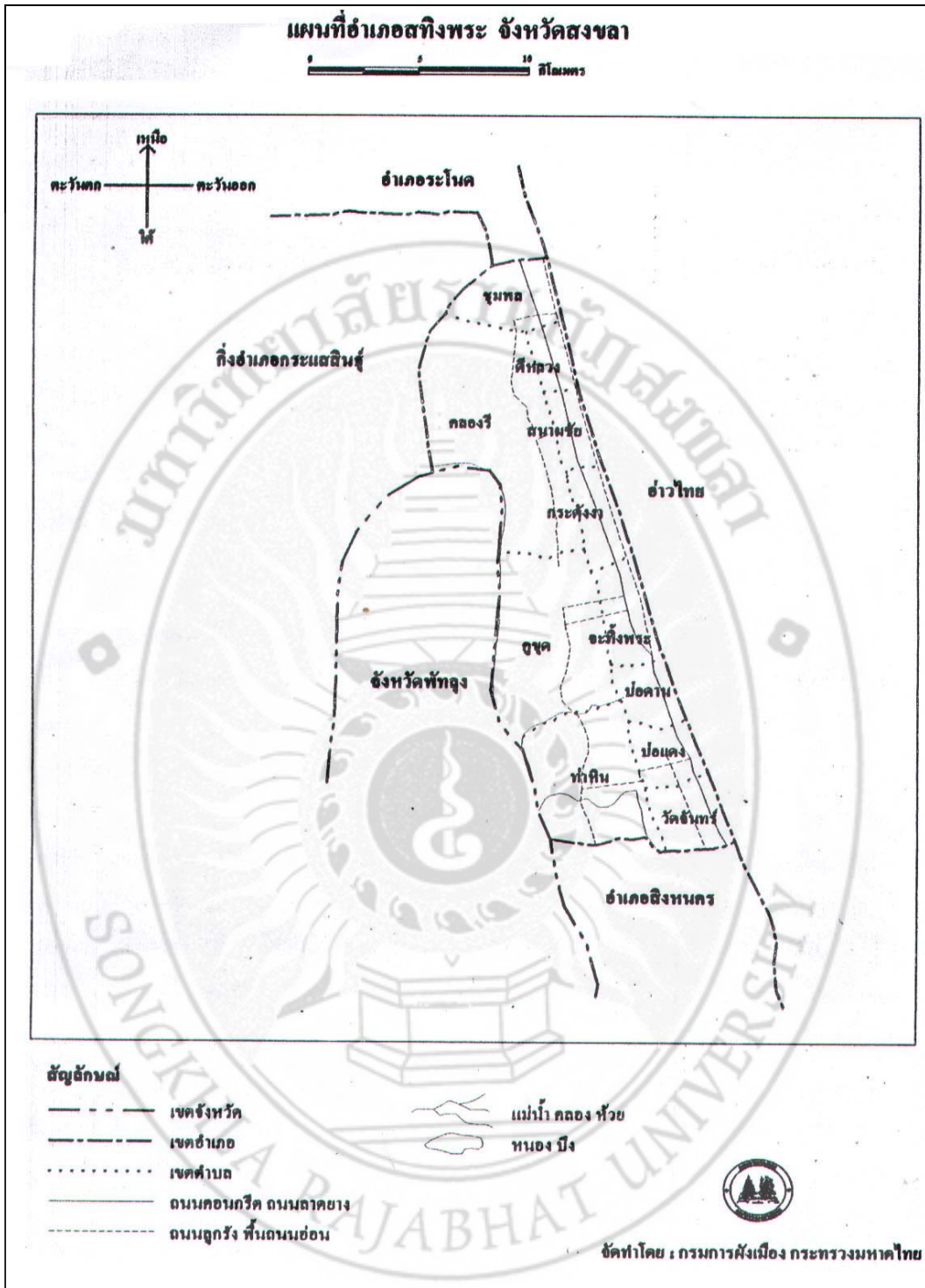
3.1 ประวัติความเป็นมาของอำเภอสทิงพระ

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ.2542 : 104-111และ120) กล่าวถึงเมืองสทิงพระไว้ในหนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น:ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคใต้สรุปว่า เมืองสทิงพระตั้งอยู่บนคาบสมุทรเล็ก ๆ ที่เกิดการทับถมของทะเลและดินตะกอนแม่น้ำ ด้านตะวันออกเป็นอ่าวไทย ด้านตะวันตกประกอบด้วยทะเลสาบ ซึ่งมีอยู่ 2 ตอน ตอนบนเรียกว่าทะเลหลวง ตอนล่าง เรียกว่าทะเลสาบสงขลา ตัวเมืองสทิงพระตั้งอยู่ตรงส่วนเกือบจะแคบที่สุดของคาบสมุทรระหว่างทะเลหลวงกับอ่าวไทยในอดีต มีการขุดคลองเชื่อมต่อระหว่างน่านน้ำทั้งสอง เพื่อประโยชน์ในการสัญจรไปมา สามารถย่นระยะทางได้มากกว่า การเดินทางไปทางปากทะเลสาบหลายกิโลเมตร ปัจจุบันคลองดังกล่าวตื้นเขิน ไม่สามารถใช้งานได้มานานหลายร้อยปีแล้ว คลองที่ใช้ประโยชน์ได้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่ คลองพังยาง ซึ่งเปรียบเสมือน ทางออกทะเลของเมืองพัทลุง และแขวงตอนใต้ของเมืองนครศรีธรรมราช คลองดังกล่าวนี้ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอระโนดตัวเมืองสทิงพระเกือบเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสกล่าวคือ ด้านยาวจากเหนือไปใต้ราว 140 วา ด้านกว้างในแนวตะวันออก – ตะวันตกราว 136 วา รวมพื้นที่ภายในตัวเมืองประมาณ 6,740 ตารางวา หรือ ประมาณ 47.6 ไร่ จึงนับว่าเป็นเมืองขนาดเล็กมากเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองอื่น ๆ เช่น เมืองนครศรีธรรมราชมีเนื้อที่ 638 ไร่ สุโขทัยมี 1,800 ไร่ และเชียงใหม่ 1,600 ไร่ (ภาพที่ 8)

เมืองสทิงพระสร้างขึ้นเมื่อใด ไม่มีใครทราบแต่จากการสันนิษฐานของ น. ณ ปากน้ำ ผู้ซึ่งได้ศึกษารูปแบบของศิลปวัตถุ (อำเภอสทิงพระ.2545 : 1) ที่ตกค้างหลงเหลืออยู่หลายอย่างด้วยกัน เช่น พระสถูปรูปร่างเก่าแก่คล้ายสถูปที่คล้ายกับสถูปชาวที่บุโรพุทโธ เป็นสถูปที่ได้รับอิทธิพลจากคุปตะผสมปาละ และพบซากสถูปแบบศรีวิชัยหลายแห่ง เช่น ที่วัดศรีหยัง วัดเขาน้อย และวัดเจดีย์งาม เป็นต้น ทำให้เขามีความเห็นว่ เมืองสทิงพระเป็นเมืองเก่าถึงรุ่นพุทธศตวรรษที่ 11 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 13 นักโบราณคดีของไทยคนหนึ่งได้ให้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเมืองสทิงพระไว้ สงบ สงเมือง (2523 : 19) จากการศึกษาศิลปวัตถุที่พบในเมืองนี้มีตั้งแต่ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในศาสนาฮินดู เช่น พระนารายณ์สวมหมวกแขก ศิวลึงค์ เทวรูปพระพิฆเนศวร ถ้าเทวสถานที่เขาโคหอยใกล้วัดพะโคะ และสระน้ำศักดิ์สิทธิ์คือตระพังพระใกล้วัดพะโคะ แสดงให้เห็นว่าระยะแรกชาวเมืองสทิงพระนับถือศาสนาพราหมณ์ก่อน (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2542 : 7749) ภายหลังเปลี่ยนไปนับถือพุทธศาสนาตามหายาน มีการสร้างสถูปทรงกลมตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม และมีเจดีย์ เช่น เจดีย์ที่วัดเขาน้อย และวัดเจดีย์งาม เป็นต้น สถูปเหล่านี้ ส่วนมากสร้างด้วยหินปะการังที่ฝังลึกอยู่ใต้ดินในย่านใกล้เคียง พุทธศตวรรษที่ 18 เมือง

สทิงพระเจริญขึ้นอย่างมาก ชุมชนได้ขยายออกไปตั้งในที่ต่าง ๆ กระจัดกระจายโดยรอบทะเลสาบ และได้เกิดเมืองขนาดเล็กขึ้นใกล้ ๆ กับเมืองสทิงพระ ขึ้นอีกเมืองหนึ่งทางตอนเหนือบริเวณคลองพังยาง มีชื่อเมืองว่า “เมืองพังยาง” ชื่อเดียวกันกับคลองปัจจุบันเมืองนี้อยู่ในเขตอำเภอระโนด

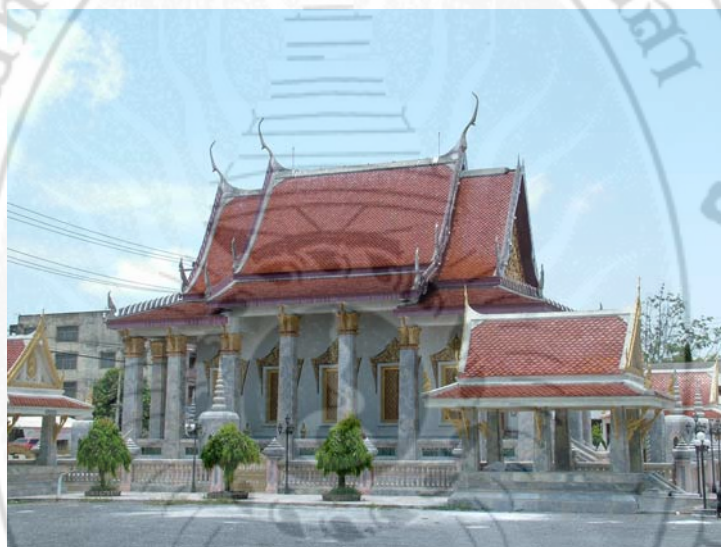
เมืองสทิงพระ และเมืองพังยาง เป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนสันทราย (Sand dune) จากการทับถมของทะเล และเข้าใจว่า แต่เดิมคาบสมุทรสทิงพระ คงมีลักษณะเป็นเกาะกลางทะเลเช่นเดียวกับตัวเมืองนครศรีธรรมราช หรือตัวเมืองสงขลาปัจจุบัน ต่อมาดินตะกอนจากทะเลทับถมมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้ดินเงินกลายเป็นแหลมที่มีลักษณะยื่นมาจากแผ่นดินใหญ่ทางตอนเหนือ บริเวณที่เคยเป็นอ่าวตอนในก็กลายเป็นทะเลสาบลักษณะแปลกคือมี 2 ตอน ตอนบนเรียกว่าทะเลหลวง เป็นทะเลน้ำจืดเป็นส่วนใหญ่ เฉพาะตอนล่างใกล้ตอนที่สองเท่านั้นที่กร่อย และตอนที่สอง หรือตอนล่าง เป็นทะเลน้ำกร่อยถึงเค็ม เรียกว่า ทะเลสาบสงขลา ทะเลหลวงมีความยาวประมาณ 80 กิโลเมตร และกว้างราว 20 กิโลเมตร ที่ตั้งของเมืองสทิงพระส่วนใหญ่จะอยู่ระหว่างทะเลหลวงกับอ่าวไทย จึงมีความอุดมสมบูรณ์มากพอสมควรไม่มีปัญหาเรื่องน้ำเค็มอย่างเช่นบริเวณทางใต้ ที่อยู่ระหว่างทะเลสาบสงขลา กับอ่าวไทยที่มีน้ำกร่อย แม้แต่น้ำใต้ดิน ทำให้ประสบปัญหาเรื่องน้ำเค็มกันมากจนต้องสร้างบ่อขนาดใหญ่ขึ้นทั่ว ๆ ไป มาเป็นเวลานานแล้ว เช่น บ่อที่วัดบ่อทรัพย์ มีเส้นผ่าศูนย์กลางไม่ต่ำกว่า 3 วา ลึกไม่ต่ำกว่า 10 วา เป็นต้น บ่อลักษณะดังกล่าวปรากฏทั่ว ๆ ไปในเขตดังกล่าว ตรงกันข้ามกับในเขตเมืองสทิงพระ จะมีการขุดสระเรียกว่า พัง (ตระพัง) กันทั่ว ๆ ไป เช่น ตระพังพระ พังยาง พังชน เป็นต้น สภาพแวดล้อมของเมืองสทิงพระเป็นเมืองที่เหมาะสมแก่การตั้งหลักแหล่งของมนุษย์มาก มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และเป็นเมืองท่าอีกด้วย ภาพที่ 8 (กรมศิลปากรที่ 9 จังหวัดสงขลา. 2522:19-21)

ภาพที่ 8 แผนที่อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
ที่มา : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542 : 1

3.2 ประวัติความเป็นมาของวัดเจ้ทึงพระ

วัดเจ้ทึงพระ ภาพที่ 9 ตั้งอยู่ในท้องที่หมู่ที่ 4 ตำบลเจ้ทึงพระ อำเภอเสทึงพระ จังหวัดสงขลา ระยะทางห่างจากเขตเทศบาลเมืองสงขลาเป็นระยะทาง 44 กิโลเมตร เป็นวัดเก่าโบราณที่สำคัญวัดหนึ่ง ตั้งอยู่ตรงข้างคูเมืองทางด้านทิศใต้ ในหมู่ที่ 4 ตำบลเจ้ทึงพระ อำเภอเสทึงพระ จังหวัดสงขลา เดิมวัดเจ้ทึงพระ เรียกว่า“วัดเสทึงพระ” ตามเพลานางเลือดขาว ระบุว่าเจ้าพระยากรุงทอง เจ้าเมืองเสทึงพระเป็นผู้สร้างขึ้น ราว พ.ศ.1542 ต่อมาในสมัยอยุธยา ถูกโจรสลัดมาเลย์ทำลายยับเยิน และต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ราวสมัยรัชกาลที่ 5 วัดเจ้ทึงพระ ซึ่งเดิมมี 2 วัด คือ วัดเจ้าฟ้า วัดเจ้าน้อง ได้รวมเป็นวัดเดียวกัน (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 3. 2542 : 1475)

ภาพที่ 9 โบสถ์วัดเจ้ทึงพระ ตำบลเจ้ทึงพระ อำเภอเสทึงพระ จังหวัดสงขลา

3.2.1 โบราณสถานวัดเจ้ทึงพระ เนื่องจากวัดเจ้ทึงพระเป็นวัดเก่าแก่ มีโบราณสถานภายในวัดที่สำคัญ และกรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 92 ตอนที่ 136 ลงวันที่ 21 กรกฎาคม 2518 หน้าที่ 20 (ฉบับพิเศษ) มีพื้นที่ 9 ไร่ 13 งาน 20 ตารางวา (กรมศิลปากร. 2544 : 114) ดังนี้

3.2.1.1 พระมหาธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ก่อด้วยอิฐดินเผาอิฐปะการังสอดด้วยดินและปูน ตามเพลานางเลือดขาว เจ้าพระยากรุงทองเจ้าเมืองเสทึงพระ เป็นผู้สร้างขึ้นสำเร็จเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 8 ขึ้น 5 ค่ำ ปีกุน เอกศก พ.ศ. 1542 (จ.ศ.361) ตรงกับสมัยศรีวิชัยเรื่องอำนาจอยู่บนแหลมมลายูในสมัยอยุธยาได้ก่อฐานเพิ่มเติม เป็นแบบย่อมุมไม้ยี่สิบ มีซุ้มพระโค้งแหลมทั้ง 4 ทิศ อิทธิพลศิลปะโกธิคของชาวตะวันตก ซึ่งเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรไทย ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ พ.ศ. 2199 –

พ.ศ. 2231 องค์กรหนึ่งแบบโอคว่ำ หรือแบบลังกา อย่างพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่ไม่มี
บัลลังก์ สมัยรัตนโกสินทร์ พระมหาธาตุเจดีย์ชำรุดทรุดโทรมมาก พ.ศ. 2477 พระอธิการเมฆ วัดศาลา
หลวง อำเภอรโนด และพระครูพุทธกิจจาร์ักษ์ เจ้าอาวาสวัดจะทิ้งพระ ได้บูรณะองค์พระเจดีย์บางส่วน
ตามรูปเดิมทุกประการ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 3. 2542 : 1475) ภาพที่ 10

ภาพที่ 10 พระมหาธาตุเจดีย์ วัดจะทิ้งพระ

3.2.1.2 เจดีย์ข้างวิหารพระนอน อิทธิพลศิลปะลังกา เมื่อ พ.ศ. 2517 หน่วย
ศิลปากรที่ 13 จังหวัดสงขลา ได้ขุดค้นทางวิชาการ ทางด้านหน้าของเจดีย์ได้พบพระพุทธรูปสำริด
ปางมารวิชัย ศิลปะศรีวิชัย 1 องค์ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 3. 2542 : 1479) ภาพที่ 11

ภาพที่ 11 เจดีย์ข้างวิหารพระนอน วัดจะทิ้งพระ

3.2.1.3 วิหารพ่อเฒ่านอน หรือวิหารพระพุทธไสยาสน์ หรือวิหารพระนอน เป็นวิหารก่อด้วยอิฐถือปูน ขนาดกว้าง 7 เมตร ยาว 14.80 เมตร หน้าบันด้านหน้ามีลายปูนปั้นรูป พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ รูปยักษ์แบกรูปเทวดา ลายไทยและลายใบไม้แบบธรรมชาติ ที่มีอิทธิพล ศิลปะจีนเข้ามาผสมมากแล้ว ภายในวิหารมีพระนอนหรือพระพุทธไสยาสน์ 1 องค์ ขนาดยาว 14 เมตร สูง 2 เมตร ชาวบ้านเรียกว่า “พ่อเฒ่านอน” (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 3. 2542:1479) ภาพที่ 12

ภาพที่ 12 วิหารพ่อเฒ่านอน หรือวิหารพระพุทธไสยาสน์ หรือวิหารพระนอนวัดจะทิ้งพระ

3.2.1.4 หน้าบันวิหารพ่อเฒ่านอน มีลายปูนปั้นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ รูปยักษ์แบกรูปเทวดา ลายไทยและลายใบไม้แบบธรรมชาติ เป็นศิลปะที่มีอิทธิพลศิลปะจีนเข้ามาผสม มากแล้ว (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 3. 2542:1479) ภาพที่ 13

ภาพที่ 13 หน้าบันด้านหน้าวิหารพ่อเฒ่านอน วัดจะทิ้งพระ

3.2.1.5 พระพุทธรูปไสยาสน์หรือพ่อเฒ่านอน เป็นพระพุทธรูปก่อด้วยอิฐถือปูน เดิมสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ต่อมาหักพัง พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) ได้บูรณะขึ้นใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิม (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 3. 2542:1479) ภาพที่ 14

ภาพที่ 14 พระพุทธรูปไสยาสน์ หรือพ่อเฒ่านอน หรือพระนอน วัดจะทิ้งพระ

3.2.1.6 จิตรกรรมฝาผนัง วัดจะทิ้งพระ

จิตรกรรมฝาผนัง วัดจะทิ้งพระ ปรากฏอยู่ที่ผนังด้านในของวิหาร พระนอน เป็นภาพเขียนที่เหลืออยู่เพียงภาพเดียว ปรากฏอยู่ที่ผนังด้านพระเศียรของพระนอน บนพื้นสีเหลืองอ่อน แล้วเขียนภาพด้วยสีขาว สีเทา สีฟ้า สีเขียว เขียนระบายสีบาง ๆ ตัดเส้นด้วยสีอ่อน แต่มีคุณภาพดี ปูนรองพื้นมีคุณภาพดี ละเอียดและแน่น สีไม่พอง เขียนเป็นภาพพุทธประวัติ มีพื้นที่จิตรกรรมประมาณ 5 ตารางเมตร (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 4 . 2542 : 1617) ภาพที่ 15

ภาพที่ 15 จิตรกรรมฝาผนัง ด้านพระเศียรของพระนอน วัดจะทิ้งพระ

3.3 ข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย

3.3.1 ความหมายจิตรกรรม

จิตรกรรม หมายถึง ภาพที่จิตรกรเขียนขึ้นด้วยประสพการณ์สุนทรียภาพและความชำนาญโดยใช้สีชนิดต่าง ๆ เช่น สีน้ำ สีน้ำมัน สีฝุ่น ฯลฯ บนพื้นราบ หมายถึงพื้นระนาบ 2 มิติ เช่น กระดาษ ผ้า แผ่นไม้ ผนัง เพดาน (วิบูลย์ ลีสุวรรณ.2543 :11) รูปจิตรกรรมสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดออกมาได้สารพัดสารพัน ที่ภูมิปัญญาของจิตรกรจะกำหนดและจินตนาการ อาจจะแสดงออกจากความเป็น ธรรมชาติ คติความเชื่อที่เป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี แล้วเขียนเป็นรูปจิตรกรรมที่มีสีสันสวยสดงดงามเป็นรูปธรรมได้อย่างน่าทึ่ง (ชนพันธ์ เมธาพิทักษ์.2537 :13)

3.3.2 ความหมายจิตรกรรมไทย

จิตรกรรมไทย หมายถึง รูปเขียนสี หรือรูปวาดระบายสี หรือวาดด้วยสีรวมทั้งที่เป็นงานตกแต่งด้วยสีที่ประดิษฐ์ สร้างบนพื้นระนาบ 2 มิติ และบนพื้นผิวของ 3 มิติ ทั้งที่เป็นการใช้สีเดียวที่เรียกว่าจิตรกรรมเอกรงค์ และการใช้สีหลายสีที่เรียกว่าจิตรกรรมพหุรงค์ จิตรกรรมไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะที่เป็นแบบประเพณีไทย จะมีเนื้อหาสาระหรือเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ ปรัชญา ศาสนา ชาดก วรรณคดีและวัฒนธรรมธรรมประเพณีไทย (มนิ พิสุทธิรัตนานนท์.2547 : 4-7) สรุปลักษณะของจิตรกรรมไทยได้ดังนี้

3.3.2.1 ลักษณะภาพเป็นรูปแบน 2 มิติ หมายถึงมีสีแบน ๆ มีความกว้าง (กินพื้นที่) ไม่แสดงความหนาเล็กและแสงเงา ลักษณะเด่นด้านความงามอยู่ที่การตัดเส้นอันอ่อนช้อย

3.3.2.2 การใช้สีตัวบุคคลในภาพแตกต่างกัน เพื่อแก้ปัญหาตัวละครที่มีหน้าตาเหมือนกัน

3.3.2.3 แสดงความรู้สึกของตัวละครด้วยเส้นและท่าทาง

3.3.2.4 เน้นจุดสนใจด้วยการเขียนให้ตัวละคร มีขนาดสัดส่วนใหญ่กว่าส่วนประกอบอื่น ๆ

3.3.2.5 เป็นภาพที่มองจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ หมายถึงการเขียนภาพให้ความรู้สึกว่ายเขียนจากที่สูงมองเห็นเบื้องล่างชัดเจนไปหมด (มองลงมาแบบตานก มอง)

3.3.2.6 เป็นภาพเล่าเรื่อง ภาพแสดงเรื่องราวในวรรณคดีหรือในพุทธประวัติ จัดภาพเรียงต่อเนื่อง กันเป็นลำดับ (บุญเยี่ยม เข้มเมือง. 2537 :119-120)

3.3.3 ความหมายจิตรกรรมไทยประเพณี

จิตรกรรมไทยประเพณี เป็นภาพระบายสี ซึ่งแสดงออกให้เห็นด้วยรูปแบบที่มีความประณีตสวยงาม มีความเป็นไทยที่อ่อนโยนละมุนละไม สร้างสรรค์สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต จนได้ลักษณะประจำชาติ (สมชาติ มณีโชติ. 2529 : 1-2) นิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคารที่เนื่องในพุทธศาสนา และอาคารที่เนื่องด้วยบุคคลชั้นสูง คือ พระอุโบสถ วิหาร พระที่นั่ง บนแผ่นผ้า (ภาพระบฏ) บนกระดาษ (สมุดไทย) โดยเขียนด้วยสีฝุ่นตามวิธีการของช่างเขียนไทยแต่โบราณ มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (มโน พิสุทธิรัตนานนท์. 2547 : 31) กล่าวสรุปว่า จิตรกรรมไทยประเพณี พอจะอนุโลมแยกย่อยได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

3.3.3.1 จิตรกรรมไทยตกแต่ง มีลักษณะเป็นประณีตศิลป์หรือศิลปหัตถกรรมที่มีกรรมวิธีสร้างสรรค์ โดยภูมิปัญญาช่างศิลป์ไทยบนพื้นระนาบ 2 มิติ จัดว่าเป็นจุดศิลป์ ซึ่งได้แก่ งานเครื่องมุกประดับ และงานลงรักปิดทอง รวมทั้งจิตรกรรมอื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกันคือ เป็นงานจิตรกรรมเอกรงค์ ไม่นิยมแสดงเนื้อหาที่เป็นการเล่าเรื่อง

3.3.3.2 จิตรกรรมฝาผนัง คือจิตรกรรมไทยประเพณี ที่อาศัยฝาผนังอาคารเป็นพื้นรองรับ จึงมีขนาดใหญ่ แสดงเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ชาดก วรรณคดี เป็นจิตรกรรมที่อาศัยการวาดระบายสี และนิยมใช้สีหลายสี บางทีก็เรียกว่า จิตรกรรมพหุรงค์

3.3.4 ลักษณะของจิตรกรรมไทยประเพณี

จิตรกรรมไทยประเพณีที่ปรากฏบนฝาผนัง มโน พิสุทธิรัตนานนท์ (มโน พิสุทธิรัตนานนท์. 2547 : 26-32) กล่าวว่า มีลักษณะที่โดดเด่นที่จัดว่าเป็นเอกลักษณ์ของจิตรกรรมไทยดังต่อไปนี้

3.3.4.1 มีลักษณะการแสดงภาวะให้เห็นเป็น 2 มิติ คือมีส่วนสูงกับส่วนกว้าง รูปแบบจึงเป็นไปในลักษณะแบนราบแนบกับพื้นภาพ และภาพจะถูกกำหนดเป็นภาพที่ปรากฏตรงใจกลางในตาของผู้ดู ผู้ดูจะมองเห็นในตำแหน่งระดับตาไม่ว่ารูปแบบนั้นจะเขียนขึ้นบนตำแหน่งใดในพื้นภาพ

3.3.4.2 รูปร่างลักษณะทรวดทรง ท่วงท่าเป็นแบบประดิษฐ์ เป็นศิลปะแบบอุดมคติ ผนวกเข้ากับเรื่องราวที่ถึงลึกลับมหัศจรรย์ มีลักษณะเดียวกับงานจิตรกรรมในประเทศแถบตะวันออก เช่น อินเดีย ลังกา จีน และญี่ปุ่น รูปแบบลักษณะตัวภาพจะเด่นสง่าด้วยลีลาอันชดช้อย แสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยกิริยาท่าทาง เช่น ยักษ์จะมีท่าทางบึกบึนแข็งขัน เหล่าวานรจะแสดงความลิงโลดคล่องแคล่วอ่องไว เป็นต้น

3.3.4.3 รูปแบบตัวภาพทั่วไปมีขนาดเล็ก ๆ แสดงออกในลักษณะย่อส่วนลงทั้งหมด ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการเขียนพรรณนาเรื่องให้ได้ดูในพื้นที่จำกัด เน้นการบรรยายเรื่องราวพุทธประวัติ จึงต้องอาศัยขนาดพื้นที่ที่กว้างใหญ่บนพื้นระนาบ 2 มิติ รองรับ จิตรกรรมไทยประเพณีจึงมักนิยมเขียนบนฝาผนัง ซึ่งขนาดใหญ่โตของภาพและบรรยากาศภายในสถานที่ทางศาสนา มีส่วนส่งเสริมเกื้อกูลความงามของภาพจิตรกรรมที่เน้นการบรรยายเรื่องราวได้อย่างลึกซึ้งด้วย

3.3.4.4 การเขียนภาพฝาผนัง เขียนด้วยสีฝุ่น ตามวิธีการของช่างเขียนไทยแต่โบราณ นิยมใช้สีหลายสี เป็นจิตรกรรมพหุรงค์ ซึ่งนิยมมากในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะได้สีจากต่างชาติที่เข้ามาค้าขายติดต่อกับด้วย เช่น จีน ญี่ปุ่น และฝรั่งชาวยุโรป ทำให้ภาพจิตรกรรมมีสีสันสวยงาม ได้ชีวิตตามธรรมชาติมากขึ้น และเพื่อสร้างสรรค์ลักษณะจำแนกในรูปแบบตัวละคร รูปแบบอาคารสิ่งก่อสร้าง เช่นรูปปราสาทราชวัง และส่วนประกอบต่าง ๆ การระบายสีเป็นไปในลักษณะสีเขียวราบ เพื่อแสดงให้เห็นความต่างระหว่างพื้นกับภาพเท่านั้น ไม่แสดงบรรยากาศหรือระยะทางระหว่างภาพกับพื้นภาพ

3.3.4.5 การเขียนภาพเพื่อพรรณนาเรื่องราวของอดีตพุทธ หรือเหตุการณ์ในพุทธประวัติ วรรณคดี นิทานชาดก โดยอาศัยทำทางเป็นสื่อพฤติกรรม จึงไม่ให้ความสำคัญต่อสภาพกาลเวลาซึ่งมีแสงเงาเป็นส่วนประกอบ มีคุณค่าของผลงานในแง่ความงาม เพราะมีการสืบทอดพัฒนามายาวนานจากช่างพื้นบ้าน มาสู่ช่างพระ และช่างหลวง (ช่างหลวง หมายถึง ช่างศิลป์หรือจิตรกรที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ หรือเสนาบดี)

3.3.4.5 จิตรกรรมไทยประเพณี มีลักษณะพิเศษคือจัดวางภาพแบบเล่าเรื่องเป็นตอน ๆ ตามผนังช่องหน้าต่างโดยรอบพระอุโบสถและวิหาร ผนังด้านหน้าพระประธาน ส่วนใหญ่นิยมเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ และผนังด้านหลังพระประธาน เขียนภาพพุทธประวัติตอนเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และบางแห่งเขียนภาพไตรภูมิ เพื่อช่วยให้พระประธานดูเด่นสง่า

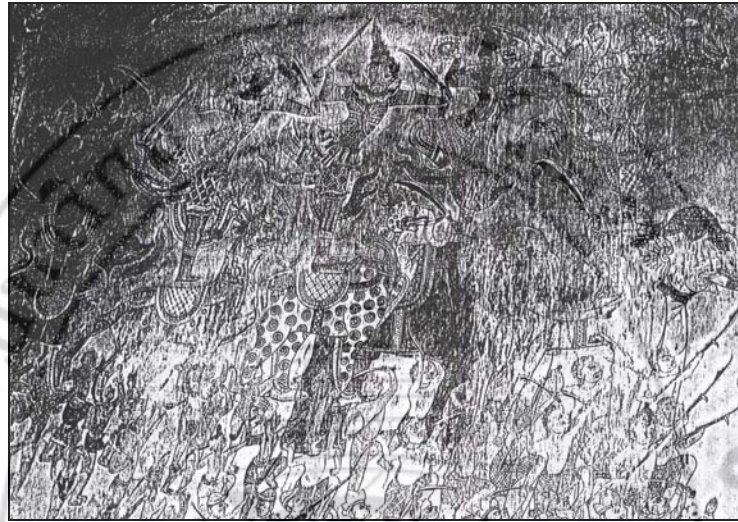
3.3.5 ประวัติความเป็นมาของภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดจระกิงพระ

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 4. (2542 : 1618-1619) บันทึกจิตรกรรมฝาผนัง วัดจระกิงพระ ไว้ว่า เดิมมีทั้งสิ้น 4 ภาพ แต่ละภาพเขียนเป็นภาพพระพุทธรูปประวัติเต็มทั้งฝาผนัง วัดจระกิงพระ 3 ด้าน คือด้านทิศตะวันออก (ด้านพระเศียรของพระประธาน) 1 ภาพ ด้านทิศใต้ (ด้านหลังของพระประธาน) 2 ภาพ และด้านทิศตะวันตก (ด้านพระบาทของพระประธาน) 1 ภาพ

การลำดับภาพบนฝาผนัง จะลำดับภาพดังนี้ ด้านพระเศียรของพระประธาน (ทิศตะวันออก) เป็นภาพพระพุทธรูปประวัติตอนเสด็จโปรดพระพุทธรูปมารดาและเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทางเบื้องบาทพระประธาน (ทิศตะวันตก) เป็นตอนมารวิชัย ด้านหลังพระประธาน (ทิศใต้) เป็นภาพเทวทูตต่อดูด้วยตอนหนีพระนางพิมพาตอนเสด็จออกมาหาภิเษกกรรมณ์ ตอนตัดพระเมาฬี รับข้าว

มรุปายาส ทรงลอยถาดและธิดาพระยามารมาเข้ายวน ภาพเหล่านี้เรียงจากพระเศียรไปยังพระบาท ลักษณะด้านหลังพระประธาน ทำให้ดูภาพเป็นคล้ายฉากห้อง แต่ปัจจุบันภาพจิตรกรรมฝาผนังเหลือเพียงภาพเดียวภาพเดียวคือภาพทางด้านพระเศียรของพระประธาน

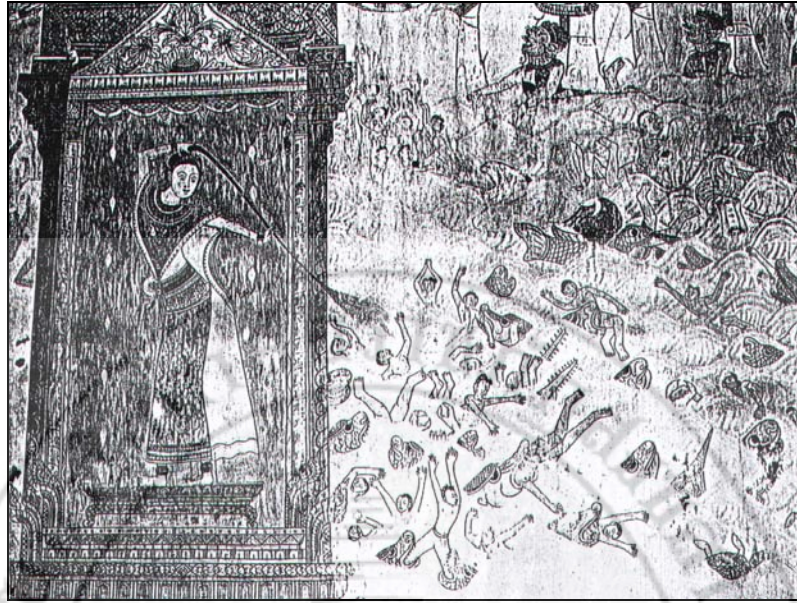
ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ลบเลือนไปทั้ง 3 ภาพ **ปรากฏดังภาพที่ 16 - 17**

ภาพที่ 16 จิตรกรรมฝาผนัง วัดจระตึงพระ ด้านทิศใต้ ตรงหลังพระพุทธรูปไสยาสน์ เป็นภาพเทวทูต ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2514 (ปัจจุบันไม่มี)
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4. 2542 : 1618

ภาพที่ 17 จิตรกรรมฝาผนัง วัดจระตึงพระ ด้านทิศใต้ จิตมูมตะวันตก ออกตอนหนีพระนางพิมพา ตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2514 (ปัจจุบันไม่มี)
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4. 2542 : 1618

ภาพที่ 18 จิตรกรรมฝาผนัง วัดจะทิ้งพระด้านทิศตะวันตก
ตอนผจญมาร ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2514 (ปัจจุบันไม่มี)
ที่มา : สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 4. 2542:1619

จิตรกรรมฝาผนัง วัดจะทิ้งพระ เป็นมรดกไทยที่ได้รับการจดทะเบียนจิตรกรรมฝาผนัง
ที่ราชอาณาจักร ลำดับที่ 731 (อ้างอิงใน วรรณิกา ณ สงขลา. 2533 : 168) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตารางแสดงทะเบียนจิตรกรรมฝาผนังที่ราชอาณาจักร

เลข ที่	รายชื่อ	จังหวัด		อายุ		ที่ตั้ง		เรื่องของจิตรกรรม			หมายเหตุ **
		ตำบล	อำเภอ	สร้าง	วิสูตร สีมา	จิตร กรรม	ฝาผนัง	เพดาน	ประตู	หน้า ต่าง	
731	วัด จะทิ้ง พระ	จะทิ้ง พระ	สทิง พระ	1482	2474	วิหาร หลวง พ่อเต่า นอน	พระ พุทธ ประวัติ	-	-	-	
หมายเหตุ ** พระครูวิจารณ์ศีลคุณ และนายเคลื่อนเขียน ประมาณ พ.ศ. 2458 หน้าบันเป็นปูนปั้นเขียนสีภาพพระอินทร์พระพรหม											

ที่มา : วรรณิกา ณ สงขลา. 2533 : 168

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา

พจนี เทียมศักดิ์ (2543) ทำการวิจัยเรื่อง “**ปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้ในชุมชนและโรงเรียน**” โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน และศึกษาเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดกระบวนการการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน ผลการวิจัยพบว่า แบบแผนการเรียนรู้แบบเท่าเทียมกันจากปฏิสัมพันธ์ในแวนอน ผู้มีบทบาทคือกรรมปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร และครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ทำให้มีผลดีต่อการเกิดปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ของชุมชนกับโรงเรียนและมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยไว้ว่า ควรมีการจัดการศึกษา ที่ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน

กองวิจัยทางการศึกษาระดับปริญญาโท (2539) ทำการวิจัยเรื่อง “**ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา**” การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่าศึกษานิเทศก์ มีการดำเนินงานในเรื่องนี้ค่อนข้างน้อย ร้อยละ 31.58 ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ร้อยละ 70.54 ให้การสนับสนุน ให้ครูผู้สอนนำความรู้ และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน

ก้านวน นวลสนอง (2543) ทำการวิจัยเรื่อง “**ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรทรัพยากรธรรมชาติ : ศึกษากรณีการจับฝิ่งของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง**” ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ปรากฏจากการจับฝิ่งของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “**การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง**” ผลการวิจัยพบว่า มีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การอนุรักษ์และสร้างป่าไม้ของชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (การใช้สมุนไพร) ที่เป็นกระบวนการคิดและการกระทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชนมีระดับความสัมพันธ์ที่ดีโดยขึ้นอยู่กับบุคคลหลักคือ ผู้บริหารโรงเรียน และตามที่หลักสูตรแม่บทได้กำหนดแนวทาง โดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตร และจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและชุมชนได้ ผลจากการสนทนากลุ่มสมาชิก ผู้ร่วมสนทนาช่วยกันกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และวิธีการวัดประเมินผล การเรียน ในเรื่องนโยบายที่กำหนดจากส่วนกลางเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด ความไม่

เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจทางวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียน มีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้พื้นฐานทางความใส่ใจทางวิชาการของครูที่แตกต่างกัน ก็ทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลต่างกัน

อังกุล สมกะเนย์ (2535) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ และปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้างและศึกษาจากเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการโรงเรียน ส่วนใหญ่เห็นด้วย และได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม ด้วยวิธีการเชิญเจ้าของภูมิปัญญา ที่เป็นช่างฝีมือหรือช่างเทคนิคชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร สำหรับปัญหาในการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรนั้น ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน ครูวิชาการ มีปัญหาเกี่ยวกับด้านงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านนโยบายและการนิเทศติดตามผล ตลอดจนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้าน และการพัฒนาหลักสูตร

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมรายชื่อลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน และการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า

1. สามารถรวบรวมรายชื่อ และลักษณะภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่มีอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจัดแบ่งตามประเภทที่กำหนดไว้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ 8 ประเภท คือ ด้านคติความเชื่อ ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านเกษตรพื้นฐาน ด้านสวัสดิการชุมชน ด้านการรักษาพื้นบ้าน ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน ด้านศิลปะพื้นบ้าน ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน สำหรับด้านสิ่งแวดล้อมไม่สามารถจัดประเภทได้อย่างชัดเจน

2. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม พบว่านำมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน ด้านทักษะอาชีพ ด้านการบริการข่าวสารข้อมูลในระดับปานกลาง สำหรับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น และปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน คือ ผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม

3. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา พบว่า นำมาใช้ในกิจกรรม การศึกษาด้านทักษะอาชีพมากที่สุด สำหรับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุดคือด้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน และปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีทักษะในการถ่ายทอด ความรู้ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์

4. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา พบว่า นำมาใช้ในกิจกรรม การศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน ด้านทักษะอาชีพ ด้านการบริการข่าวสารข้อมูลในระดับปานกลาง สำหรับ ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านและปัญหาที่พบในการ ปฏิบัติงาน คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านบางประเภทไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทาง ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา” และได้แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างระบบ คุณค่า และศักยภาพของภูมิปัญญาไทยให้เป็นพลังขับเคลื่อน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและ สิ่งแวดล้อมให้สามารถแก้ไขปัญหา ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมสมัยใหม่อย่างมี ความสุขและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และนำภูมิปัญญาไทยเข้าสู่การศึกษาของชาติโดยยกย่องและ เชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญาไทย” และสนับสนุนให้มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยใน การจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งเป็นแบบอย่างและผู้นำด้านวิถีคิด วิธีการเรียนรู้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน” ผลการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารและครูผู้สอนให้ข้อคิดเห็นว่า การจัดการเรียนการสอน ให้สนองความ ต้องการของท้องถิ่น ควรให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม นับตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนการสอน การจัด กิจกรรม และการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้และประสบการณ์ที่นักเรียน ได้รับสอดคล้องกับชีวิตจริง และนักเรียนมีโอกาสได้เลือกเรียนในสิ่งที่มีความถนัด และความสนใจมาก ยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน

2. การดำเนินงานของโรงเรียน ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมในการพัฒนา หลักสูตรและจัดการเรียนการสอน พบว่าวิธีการที่โรงเรียนดำเนินการ ได้แก่ 1. เชิญผู้รู้ร่วมในการ พัฒนาหลักสูตร สอนนักเรียน ส่งนักเรียนไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการของผู้รู้ 2. ให้นักเรียน สสำรวจข้อมูลของท้องถิ่น และนำสิ่งที่เป็นองค์ความรู้มาจัดการเรียนการสอน 3. จัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรืออุทยานการศึกษาให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า

ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามกิจกรรมดังกล่าวคือ นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข เห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีต่อศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ชุมชนและโรงเรียนมีความสัมพันธ์ยิ่งขึ้น และในส่วนของชุมชนเองก็มีความสามัคคีกันมากขึ้นด้วย

3. ผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากเห็นด้วยที่หลักสูตรเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน และนอกจากจะสอนให้นักเรียนมีความรู้ ประสบการณ์ในเนื้อหาวิชาที่เรียนแล้ว ยังได้เน้นให้นักเรียนเห็นคุณค่าของผู้รู้ และองค์ความรู้ที่มีในท้องถิ่นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่น

4. ความเห็นของนักเรียนในการกับผู้รู้ในท้องถิ่นคือ 1. การไปฝึกงานที่บ้านหรือสถานประกอบการกับผู้รู้ในท้องถิ่น ทำให้เกิดความกระตือรือร้น ต้องรับผิดชอบ ภูมิใจ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ 2. การเข้าร่วมกิจกรรมที่สอนโดยผู้รู้ในท้องถิ่น ทำให้มีความภูมิใจ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ 3. การไปสำรวจข้อมูลจากแหล่งความรู้ในชุมชน ทำให้นักเรียนต้องมีความรับผิดชอบ มีความภูมิใจ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ 4. การไปศึกษาค้นคว้าหรือเรียนรู้จากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรืออุทยานการศึกษา ทำให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจ

ปริญพร ศรีงาน (2544) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหา และความต้องการ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอายุ 31 – 41 ปี ส่วนใหญ่มีวุฒิกศษาระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์การทำงาน 6-10 ปี สอนในโรงเรียนขนาดกลาง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนด้านคติ ความเชื่อ ด้านศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น และด้านแนวคิดหลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน ครูส่วนใหญ่มีเหตุผลในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอน เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์และถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังด้านการเตรียมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของครูผู้สอน ซึ่งเตรียมโดยการสำรวจแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนมาก ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ใช้การบรรยาย การศึกษานอกสถานที่ การฝึกปฏิบัติ และการเชิญวิทยากรท้องถิ่นตามความเหมาะสม ด้านการประเมินการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูส่วนมากประเมินความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนคือ การขาดการวางแผนในการนำภูมิปัญญาไปใช้ในการเรียนการสอน และขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านความต้องการการสนับสนุนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ประสบผลสำเร็จ ครูผู้สอนมีความต้องการส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษาเรียนรู้จากแหล่ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น และหลังจากที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ แล้ว ผู้เรียนได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

สัมฤทธิ์ เพชรคง ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการเรียนการสอนวิชาจิตรกรรม สาขาวิชาศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย” วัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิชาจิตรกรรม ในด้านครูผู้สอน ผู้เรียน วัตถุประสงค์การเรียน เนื้อหาวิชา วิธีสอน การวัด ประเมินผล ในการวิจัยประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอนจิตรกรรมจำนวน 9 คน นักศึกษาที่เรียนวิชาจิตรกรรม จำนวน 92 คน เครื่องมือ ที่ใช้วิจัย แบบสอบถามชนิดเลือกตอบ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและ แบบสังเกต ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สร้างขึ้นเอง ผลการวิจัยพบว่า ผู้สอนและผู้เรียนส่วนมากชอบใช้สีน้ำมัน ชอบ เขียนภาพสร้างสรรค์และชอบแสดงออกในรูปแบบกิจกรรมในการสร้างผลงานจิตรกรรม ผลการ สัมภาษณ์พบว่า ผู้สอนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้กับผู้เรียน ผู้เรียนโดย ส่วนมากมีความสามารถในการด้านทักษะจิตรกรรม วัตถุประสงค์การเรียนการสอน และเนื้อหาวิชา ส่วนใหญ่เน้นให้มีความสามารถในการปฏิบัติงานส่วนมาก ใช้วิธีสอนแบบบรรยายประกอบการสาธิต การวัดและประเมินผลส่วนมากวัดจากพัฒนาของผลงาน

การศึกษางานวิจัยข้างต้น เป็นข้อมูลพื้นฐานให้โรงเรียนหาวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าสู่ระบบโรงเรียนที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน ซึ่งสามารถทำได้โดยมีแนวทาง ดังนี้

1. กำหนดให้มีหลักสูตรท้องถิ่นที่มีเนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของ ภูมิปัญญาที่ค้นพบในท้องถิ่น
2. จัดให้มีระเบียบ/ข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่น ในสถาบันการศึกษา โดยให้หลักสูตรมีสภาพเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกน